

Sandi Dizdarević, mag. / dr.sc. Maid Pajević

Nadzor nad radom istražitelja tužiteljstva prilikom otkrivanja, istraživanja i dokazivanja krivičnih djela ratnih zločina

Supervision of the Prosecutor's Office Investigation in Exploring, Investigating and Showing War Crimes Offenses

Sažetak

Istražitelji tužiteljstva u BiH djeluju kao izrazito mlad institut koji je involviran u zakonodavstvo BiH, s posebnim osvrtom na istraživanje krivičnih djela ratnih zločina. Ovakav rezultat uvođenja istražiteljskih službi u okviru tužiteljstva predstavlja prirodni razvoj postojećeg krivičnog postupka u kojem je ovlaštenje za vođenje istrage u nadležnosti tužiteljstva. Uloga istražiteljskih službi prvenstveno je usmjerena na pružanje stručne pomoći, koordinaciju s policijskim tijelima, te samostalno provođenje istražnih radnji. Osnovna pretpostavka za uspješnost i kvalitetu istrage ovisi prvenstveno o zakonitosti radnji koje istražitelji provode. Kontrolni mehanizam zakonitosti provedenih radnji ostvaruje se kroz nadzor tužitelja nad radom istražitelja koji je zadužen za konkretnu radnju ili cjelokupnu istragu. Rezultati istraživanja ukazuju na značaj istražiteljskih službi koji djeluju pri tužiteljstvima, prezentaciju dobre prakse saradnje, te način provođenja aktivnog i pasivnog nadzora nad radom istražitelja.

Ključne riječi:

tužiteljstvo, istražitelji, nadzor, istraga, istraživanje.

Abstract

Investigators of the Prosecutor's Office in BiH act as an extremely young institute that is involved in the BiH legislation, with particular reference to the investigation of war crimes. Such a result of the introduction of investigative services within the prosecutor's office represents the natural development of the existing criminal procedure in which the authority to conduct the investigation falls under the jurisdiction of the prosecutor's office. The role of investigative services is primarily directed at providing expert assistance, co-ordination with police bodies, and independent investigative actions. The basic prerequisite for the success and quality of the investigation depends primarily on the legality of the actions carried out by the investigators. The control mechanism of the legality of the actions taken is carried out through the supervision of the prosecutor over the work of an investigator who is in charge of a specific action or a full investigation. The research results point to the importance of investigative services in prosecutors' offices, the presentation of good practice of cooperation, and the way of actively and passively supervising the work of investigators.

Key words:

prosecution, investigators, surveillance, investigation, research.

UVODNA RAZMATRANJA

Reforma krivično pravnog zakonodavstva BiH započela je još 2003. godine usvajanjem novih principa, novih zakonskih rješenja, te izmjenama, dopunama i uvođenjem noviteta u sam istražni koncept. Rezultat takve reformacije predstavlja uvođenje jednog od noviteta, prema kojem su izvršene radikalne promjene u samom konceptu vođenja istrage. Usvajanjem novih Zakona o krivičnom postupku u BiH (*u daljem tekstu ZKP BiH*), istraga kao stadijum krivičnog postupka pripala je u nadležnost tužiteljstva, što je suprotno od ranijih zakonskih rješenja. Prelaskom iz jednog sistema vođenja istage koji je na ovim prostorima trajao skoro 50 godina i, usvajanjem novih principa proizveo je niz poteškoća. Poteškoće se prvenstveno prožimaju iz činjenice da reformu pravosudnog sistema nije sinhronizovano pratila i reforma policijsko kriminalističkih službi. Posljedica nesinhronizovanih reformi pravosuđa i policije uslovlila je i otežala prilagođavanja prvenstveno u oblicima saradnje, oblicima nadzora, te mogućnost zajedničkih oblika rada. Za novi koncept istrage Čačković ističe da je: „Rezultat prirodnog razvoja kaznenog postupka u Bosni i Hercegovini, i pored nekih nedostataka, u praksi je pokazao da ima nesumnjive prednosti jer prvenstveno doprinosi efikasnosti kaznenog postupka i omogućava ovlaštenim službenim osobama da daleko brže, jednostavnije i efikasnije preduzimaju potrebne istražne radnje u postupku otkrivanja i dokazivanja kaznenih djela“. (Čačković, 2011) Jedna od posebnih specifičnosti u procesu prilagođavanja novom konceptu istrage propisanom odredbama ZKP-ova u BiH, proizašla je iz fragmentacije policijskih nadležnosti, odnosno stvaranja policijskih institucija i upravnih organizacija čiji djelatnici su ovlašteni za provođenje istražnih radnji i operativnih mjera. Obrazovanje novih policijskih službi rezultat je stvarne potrebe i preduvjeta prilagođavanja u borbi protiv savremenih oblika kriminaliteta. Pored obrazovanja niza novih policijskih agencija, izmjenama i dopunama Zakona o krivičnom postupku BiH iz 2009. godine uvodi se institut stručnog saradnika-istražitelja tužiteljstva. Institut stručnog saradnika-istražitelja (*u daljem tekstu istražitelj*) omogućava tužiteljstvu, kao nositelju istražnih ovlaštenja, stručnu pomoć prvenstveno u kreiranju savremenih koncepcija za provođenje istražnih radnji. Institut istražitelja koji rade pri tužiteljstvima ne predstavlja novitet u genezi krivičnog zakonodavstva, jer kao takav prvenstveno se javlja u anglosaksonkom postupku. Kao poseban vid organizacije istražiteljske službe susreće se kroz obrazovanje, i djelovanje *ad hoc* međunarodnih

tribunala i specijalnih komisija za istraživanje pri Organizaciji Ujedinjenih nacija. Prirodni slijed Bosne i Hercegovine i njenog zakonodavstva kao zemlje u kojoj su izvršeni najveći zločini, jeste preuzimanje dijela običaja, prakse i instituta iz Međunarodnog krivičnog tribunala za bivšu Jugoslaviju (*u daljem tekstu MKSJ*). Istražitelji tužiteljstva, uživaju ovlaštenja propisana odredbama ZKP-ova u BiH, i djeluju pod direktnim nadzorom tužitelja. Institut istražitelja tužiteljstva i njegov razvoj posebno je došao do izražaja prilikom istraživanja i provođenja istraga najsloženijih krivičnih djela koji spadaju u Međunarodno humanitarno i ratno pravo, ratnih zločina, zločina protiv čovječnosti i genocida. U ovakvoj genezi iskristalizovane su i operacionalizirane zakonske norme koje propisuju institut „nadzora“ nad radom istražitelja. Ovdje se prevashodno misli na nadzor tužitelja nad radom istražitelja tužiteljstva, s tim što će u radu biti prikazan i sistem nadzora tužitelja nad radom ovlaštenih službenih osoba policijskih službi, te zakonske razlike između istražitelja tužiteljstva i istražitelja policije. Uvođenje instituta istražitelj tužiteljstva može se promatrati i kao oblik neposrednog nadzora nad radom policijskih istražitelja. U ovakvoj formulaciji istražitelj tužiteljstva koordinira policijskim istražiteljima, zajedno provode istražne radnje na terenu, direktno nadzire zakonitost radnji te svakodnevno tužitelju prezentuje rezultate urađenog. Rezultati istraživanja satkani i prikazani kroz rad ukazuju na izrazitu efikasnost u uvođenju instituta istražitelja tužiteljstva, osobito u pogledu terenskih operativnih koordinacija i/ili samostalnog provođenja konkretnih radnji, pružanje stručne pomoći tužiteljima u analizama predmetnog događaja i kreiranju i predlaganju savremenih koncepata istraga. Moglo bi se kazati da je uvođenjem instituta istražitelja tužiteljstva napravljena sinergijska veza neophodne saradnje između tužiteljstva kao nositelja istražnih ovlaštenja i policijskih službi kao operacionalizatora propisanih koncepata istrage.

PREDMET RADA

Predmet istraživanja čini „način nadzora“ na koji tužitelj u istrazi vrši kontrolu rada, i zakonitosti rada istražitelja. Predmet istraživanja odvija se u složenoj strukturi zakonskih normi i operacionalizaciji praktičnih djelatnosti istražitelja tužiteljstva u kojima nadzor čini fundamentum kao kauzalna veza i preduvjet zakonitosti. Nadzor tužitelja nad istražnim radnjama i operativnim mjerama koje provode istražitelji provodi se u uslovima propisanim pozitivnim pravnim propisima, kao

i tužiteljsko-policijskom praksom. Način vršenja nadzora kroz analizu i operacionalizaciju zakonskih normi prožima se kroz pravni nadzor, putem neposredne i posredne komunikacije izvješća i drugih dokumenata, te u odnosu na istražitelje tužiteljstva putem „direktnog nadzora“.

PROBLEM ISTRAŽIVANJA

Problem istraživanja proizilazi iz same strukture naziva rada, i kao takav obuhvata „nadzor“ nad radom istražitelja tužiteljstva. Uvođenjem instituta istražitelj tužiteljstva, kroz zakonsku normu jasno je naznačeno: „stručni saradnici-istražitelji tužiteljstva koji rade po ovlaštenjima tužitelja“, što implicira da se radi o stručnim osobama koji rade u uredima tužitelja, čime se kao rezultat završenog rada ne pojavljuju identični dokumenti u vidu Izvješća o počinjenom krivičnom djelu kao kod službenika policije. Samim tim, s novim institutom razvijala se i nova praksa saradnje, kao i praksa samog nadzora nad zakonitošću rada.

CILJ ISTRAŽIVANJA

Cilj istraživanja u radu je utvrđivanje pravnih i stvarnih oblika nadzora tužitelja nad istragom koju provode istražitelji tužiteljstva. U ostvarenju i dolasku do cilja istraživanja prikazat će se skup pravnih propisa koji propisuju nadzor, ali i oblike tj. vrstu nadzora koji su se kroz praksu saradnje između tužitelja i istražitelja tužiteljstva, te između tužiteljstva i istražitelja policije iskristalizovale. Kao krajnji cilj istraživanje je prikaz utvrđenih oblika saradnje koje se javljaju kao „dobra ili kvalitetna“ tužiteljsko-istražiteljska-policijska praksa.

HIPOTEZE I ZADACI

Generalna hipoteza: Uvođenjem u zakonodavstvo instituta istražitelja, omogućeno je stvaranje sinergijske veze između zajedničkog djelovanja istražnog tima, temeljen na principima jasne koordinacione uloge i isti predstavlja svojevrsni nadzor tužitelja nad cjelokupnim istražnim timom koji provodi istražne radnje.

Indikatori: Pravilnik o sistematizaciji radnih mjesta istražitelja tužiteljstva kojim je propisan djelokrug i zadaci.

Izvedbena hipoteza: Nadzor nad istražnim radnjama koje provode istražitelji tužiteljstva, tužitelj

ostvaruje kroz svakodnevne usmene i pismene akte, po čijoj naredbi predmetni istražitelj postupaju.

Indikatori: Zakonska i podzakonska regulativa, tužiteljsko-istražiteljska praksa.

Sistem varijabli u radu može se postaviti prevashodno kao oblik i način komunikacije u okviru nadzora. Nadzor tužitelja nad istragom, odnosno istražnim radnjama koje sprovode istražitelji shodno naredbi nadležnog tužitelja može varirati. Tako se u praksi mogu javiti apsolutni nadzor nad istragom, kada istražitelji prije i nakon poduzete radnje obavještavaju nadležnog tužitelja. U pravilu, apsolutni nadzor se javlja kod najsloženijih istraga, u koje je tužitelj i istražitelj tužiteljstva involviran u punom kapacitetu, i zajedno sa policijskim istražiteljima čine istražni tim. S druge strane, u praksi se javlja i relativni nadzor, te stoga nezavisna varijabla se javlja u vidu posturadene radnje i obavještavanja. Kod ove vrste nadzora, istražiteljima je dato više slobode i kreativnosti prilikom sprovođenja istražnih radnji. Zavisna varijabla je apriori kvalitativnog karaktera. Nezavisnu varijabu čini norma kojom je regulisana oblast nadzora, propisana Zakonom o krivičnom postupku.

METODE ISTRAŽIVANJA

Istraživanje će se provesti u okviru teorijske paradigme, čime su i određene metode istraživanja. Kao osnovni metod istraživanja u okviru kvalitativne paradigme koristit će se metod analize sadržaja zakonskih normi, naučno stručne literature, kao i prakse. Metod komparacije biće primjenjen u cilju komparacije načina nadzora nad istražiteljima tužiteljstva u odnosu na istražitelje policijskih službi. Primjenom naučnih metoda u jasnim fazama istraživanja omogućit će se izvođenje jednostavnih zaključaka s ciljem potvrđivanja ili negiranja postavljenih hipoteza i ostvarivanja postavljenih ciljeva u istraživanju.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

Pojam istražitelja

Kriminalističko-istražiteljska praksa koja djeluje pri policijskim službama u BiH, uveliko se razlikuje od prakse evropskih zemalja kada je u pitanju profil istražitelja. Danas u kriminalističko-istražiteljskoj praksi BiH postoje neujednačeni i neprilagođeni standardi sa evropskim i svjetskim po kojima se primaju i zapošljavaju kriminalisti. Većina evropskih

zemalja svoje kriminalističke stručnjake angažira sa fakulteta sigurnosti, kriminalistike, prava, dok naučna istraživanja i praksa u Bosni i Hercegovini je suprotna. (Dizdarević, 2017) Pojam istražitelja koji se bave istraživanje povrede ljudskih prava treba promatrati sa nekoliko temeljnih aspekata: pravnog i kriminalističkog, i užeg koje se odnosi isključivo na istraživanje povrede Međunarodnog humanitarnog prava. Sve tri postavke nalaze se u međusobnoj kauzalnoj vezi i danas je nezamislivo da jedan bez drugog mogu funkcionisati. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH nije predviđao pojam istražitelja tužiteljstva sve do izmjene istoimenog zakona 2009. godine. Prema odredbama Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH, članom 21. tačka g) „ Pod ovlaštenim službenim osobama podrazumjevaju se one osobe koje imaju odgovarajuća ovlaštenja unutar policijskih organa BiH, uključujući Državnu agenciju za istrage i zaštitu, Graničnu policiju, policijske organa nadležnih ministarstava unutrašnjih poslova u Federaciji, sudske i finansijske policije, kao i carinskih organa, poreskih organa i organa vojne policije BiH, ili u Federaciji BiH. Pod ovlaštenim službenim osobama smatraju se i stručni saradnici, odnosno istražitelji tužiteljstva koji rade po ovlaštenjima tužioca“. Uvođenje termina istražitelj bitno je iz dva razloga, jer se termin istražitelj proistovjećuje sa terminom ovlaštena službena osoba, a s druge strane pravi se jasna pravna distinkcija između istražitelja tužiteljstva i istražitelja-inspektora policije. Prema zakonskoj normativi, istražitelji tužiteljstva ne uživaju identična ovlaštenja kao inspektori policije. Zapravo, jedni i drugi ovlašteni su da postupaju po ovlaštenjima nadležnih tužitelja u smislu poduzimanja mjera i radnji propisanim odredbama Zakona o krivičnom postupku. Istražitelji tužiteljstva nisu policijski službenici, i nisu ovlašteni za primjenu policijskih ovlaštenja propisanih odredbama Zakona o policijskim službenicima. Iz prethodne zakonske odredbe i sadržaja iste evidentno je izjednačavanje termina istražitelj tužiteljstva sa terminom ovlaštena službena osoba, a istovremena pravna distinkcija između istražitelja tužiteljstva i istražitelja policijskih organa. Uvođenje termina istražitelj tužiteljstva je logična zamisao, ukoliko se sagleda cjelokupan sistem pravosuđa u Bosni i Hercegovini. Sasvim je logično da, ukoliko je zakonom određeno da je tužitelj nosilac istražnih ovlaštenja isti u svom uredu ima pomoćnika, stručnog saradnika za istragu. Pored istražnih ovlaštenja, tužitelji imaju i drugi niz zakonskih obaveza, poput zastupanja optužnice, te ulaganja pravnih lijekova. Iz navedenog se vidi da se institut tužitelja prožima kroz cjelokupan krivični postupak. Uvođenjem termina

istražitelj u Zakon o krivičnom postupku bitan je iz još jednog razloga. Tužitelj kao nositelj istražnih ovlaštenja nije dužan poznavati metodologiju rada policijskih agencija, njihovu stručnost, mogućnost i ekspertize, kao i druge karakteristike. Istražitelj tužiteljstva, prema Zakonu o krivičnom postupku kao i uvjetima za prijem u radni odnos koji proizilaze iz pravilnika o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji dužni su poznavati istražne koncepte i imati izrazito razvijen sistem obavještajno analitičkih znanja i sposobnosti. Istražitelji koji rade na predmetima ratnih zločina postupaju kao savjetnici, koordinatori, ali i direktni implementatori istražnih radnji. Upravo ovaj zadnji element, pravnom elementu sintetizuje kriminalistički fokus, jer istražitelj kriminalističke struke za razliku od tužitelja koji prema zakonskim rješenjima moraju biti pravnici, imaju daleko više znanja iz domena kriminalistike i njenim srodnim granama koji mogu biti od izuzetne pomoći u procesno pravnom formiranju informacija i tragova u dokaze. Istražitelj tužiteljstva kao vrlo bitna mrežna karika u istraživanju i dokazivanju krivice osumnjičenih bitan je i zbog svog kriminalističkog sadržaja. Prema Modly: „Istražitelj je osoba koja pronalazi, prikuplja, dokumentira i evaluira relevantne činjenice u vezi sa zločinom“. (Modly, 1998) Na strani istražitelja zbog prirodi njegovog posla pretpostavlja se određeno poznavanje pojmova, tehnika i vladanje vještinama. Među najvažnijim vještinama je sposobnost dobre komunikacije s različitim kategorijama osoba. Sposobnost dobre komunikacije i vođenja razgovora predstavlja vještinu jer je istraživanje krivičnih djela, osobito ratnih zločina zapravo rad i komunikacija sa ljudima. Kako ističe Modly, istraživanje istražitelja podrazumjeva sistemsku metodu ispitivanja činjenica koja je više nauka, nego vještina. Istraživanje istražitelja je spoj intelekta, operativnog okvira, logičkog promišljanja, improvizacije i kreativnosti. Svrha istražitelja je da otkrije, procesno pravno oformi informaciju i trag u dokaz, te da isti pravilno dokumentuje. Dokazi, ako su pronađeni i prikupljeni u skladu sa zakonom i pravilima struke, treba da govore sami za sebe i zahtjevaju minimum svjedočenja od istražitelja. Prema mišljenju Dizdarevića (2017, 44) „Istražitelj treba pronaći, procesno-pravno oformiti i donijeti dokaze pred sud, a ne da on “ bude dokaz“. Srednju vezu u pogledu procjene dokaza u pravosudnom sistemu čini tužitelj. Preliminarnu odluku u pogledu da li su pronađeni dokazi dovoljni za podizanje optužnice odlučuje tužitelj. Tužitelj, prema članu 241. stav 1. Zakona o krivičnom postupku Federacije BiH mora biti uvjeren izvan razumne sumnje da će pronađeni dokazi biti dovoljni da na njima sud donese osuđujuću odluku i počinoca

proglasi krivim. Postavlja se pitanje: zbog čega su istražitelji ratnih zločina specifični u odnosu na druge istražitelje? Prema mišljenju jednog od tužitelja (Groome, 2005) ratni zločini predstavljaju najteža kršenja međunarodnog humanitarnog prava i njihovi počinitelji podložni su krivičnom gonjenju. Kršenjem običaja ratovanja, odnosno zakona koji važe u vrijeme rata, oružanog sukoba, bilo međunarodnog ili nemeđunarodnog, predstavlja najveći domen zla koji pojedinac može učiniti prema drugom. Pitanjem ratnih zločina počinjenim na području ex Jugoslavije bavio se *Ad hoc* međunarodni Trinubal za bivšu Jugoslaviju i Ruandu. Međutim, vremenom, tribunal je dio svoje nadležnosti prenio na državnu BiH, a potom na entitetske i kantonalne sudske vlasti. U to vrijeme, 2004/5. godinu u BiH je već došlo do formiranja Državne agencije za istrage i zaštitu u čijoj nadležnosti se nalaze istrage krivičnih djela ratnih zločina. Postavlja se logično pitanje: zašto se javila potreba za formiranje istražiteljskih odjela pri tužiteljstvima? Naime, prema odredbama člana 4. Zakona o državnoj agenciji za istrage i zaštitu, (*u daljem tekstu SIPA*) propisano je da je SIPA nadležna za otkrivanje, istraživanje i dokazivanje krivičnih djela iz nadležnosti Suda BiH. Upravo su krivična djela ratnih zločina u nadležnosti Suda BiH. Kako su manje složeni predmeti ratnih zločina, iz nadležnosti Suda BiH prenešeni na nadležnost entitetskim/kantonalnim sudovima, samim tim prestala je nadležnost istražitelja SIPA-e, a istovremeno se javila potreba za istražiteljima pri kantonalnim policijama i/ili tužiteljstvima. Upravo iz tih razloga, ali i drugih došlo je do formiranja istražiteljskih timova ili odjela pri tužiteljstvima. Drugi razlog, ogleda se u činjenici da istražitelji tužiteljstva koji rade na predmetima ratnih zločina rade pod direktnim nadzorom tužitelja, i postupaju po njihovom ovlaštenju u svakoj konkretnoj radnji. Istražitelji tužiteljstva koji rade na predmetima ratnih zločina u pravilu zadužuju se za određeno geografsko područje na kojem rade sprovodeći niz mjera i radnji. Na takav način, omogućena je linijska specijalizacija u smislu poznavanja vojnih postrojbi/formacija, vojne organizacije, dokumentacije, potencijalnih svjedoka i drugih karakteristika. Prema mišljenju Dizdarevića jedna od sposobnosti istražitelja ratnih zločina proizilazi iz: „vrsnog poznavanja unutrašnjih i međunarodnih pravnih propisa. (Dizdarević, 2017) Ovaj kriterij bitan je, jer se prije svega radi o krivičnim djelima blanketnog karaktera, čiji kontekstualni elementi su propisani normama Ženevskih konvencija i dodatnim protokolima“. Kako se veći dio dokaza u predmetima ratnih zločina temelji na iskazima svjedoka gdje razgovori čine prekretnicu u realizaciji i razbijanju laži, u

potpunosti dolazi do izražaja mišljenje Krstića prema kojem: „veoma često sposobnost se ogleda u slušanju“. (Krstić, 2007) Prema Dizdareviću, sposobnost istražitelja prožima se kroz maksimu da: „Istražitelji ratnih zločina, predstavljaju čitače i interpretatore glasova žrtava“. (Dizdarević, 2017) Sposobnost i dovitljivost istražitelja ratnih zločina ogleda se i kroz prizmu provođenja kriminalističkih mjera i procesnih radnji. Razvoj krivično procesnog prava i kriminalistike iskristalisale su se jasne distinkcije između kriminalističkih mjera u odnosu na procesne radnje. Kriminalističke mjere, kao i procesne radnje provode istražitelji različitih policijskih, upravnih i tužiteljskih službi. Prema Modly „na prvom mjestu radi se o tzv. mjerama i radnjama prvog zahvata“. (Modly, 1999) U operativne mjere i radnje prvog zahvata spadaju sve kriminalističke mjere i radnje koje organi unutrašnjih poslova moraju poduzeti na svom području odmah po saznanju za događaj koji ukazuje na postojanje krivičnog djela. Prema Čačkoviću „radnje i mjere koje poduzimaju ovlaštena službena lica mogu se podijeliti na potražne ili neformalne i istražne ili formalne“. (Čačković, 2011) I jedne i druge radnje moraju se poduzimati u skladu sa zakonom, poštujući osnovna ljudska prava i slobode osoba. Razlike koje se javljaju ogledaju se u činjenici da se potražnim mjerama i radnjama traga za počiniteljem, utvrđuje njegov identitet, i rezultat takvih radnji nisu ali mogu biti dokaz. U kriminalističkom smislu, o svim potražnim mjerama sačinjava se službena zabilješka. Istražne ili procesne radnje su sve one radnje koje su propisane ZKP-om, čiji krajnji ishod se ogleda, (ukoliko su provedeni u skladu sa zakonom), u dokaznoj snazi. Pod istražnim radnjama prema Čolić su „radnje uređene procesnim zakonodavstvom tako da zakoni o krivičnom postupku predviđaju krivičnoprocesne radnje i određuju njihovu strukturu, oblik ili formu, način poduzimanja ili vršenja“. (Čolić, 2005) Prema mišljenju autora Priručnika za poduzimanje istražnih radnji, (Antonić, Šikman, Kulić, Peleš, 2009) „nadzor tužitelja je uvijek zakonitosti radnji u istrazi“.

PRAVNI OSNOV NADZORA TUŽITELJA NAD ISTRAGOM

Kao rezultat reformi krivičnog zakonodavstva u BiH iz 2003. godine u konačnici je dovelo do znatnih promjena, s posebnim akcentom na subjekte koji vode istragu, te organe koji učestvuju u operacionalizaciji istražnih radnji. Prema principu akuzatornosti, (ZKP, čl.17) krivični postupak može

se pokrenuti i provesti samo po zahtjevu tužitelja, dok je prema članu 18. ZKP F BiH tužitelj dužan preduzeti krivično gonjenje ako postoje dokazi da je počinjeno krivično djelo, osim ako zakonom o krivičnom postupku nije drugačije propisano. Prema novom zakonskom rješenju, može se kazati da tužitelj ima trostruku ulogu:

- vodi i nadzire istragu,
- podiže i zastupa optužnicu na glavnom pretresu,
- ulaže djelotvorne pravne lijekove.

Iz sadržaja, člana 45. stav 2. tačka a) proizilazi da je tužitelj dužan poduzeti potrebne mjere i radnje u cilju otkrivanja krivičnog djela i počinitelja, provođenje istrage, rukovođenje i nadzora nad istragom, te upravljanjem aktivnostima ovlaštenih službenih osoba. Ovakva formulacija člana 45. jasno ukazuje da se savremeni krivični postupak sastoji od heurističko silogističkog elementa. Heuristički element proizilazi iz odredbe „otkrivanja krivičnog djela“ i „rukovođenje i nadzor nad istragom, te upravljanje aktivnostima ovlaštenih službenih osoba“. Silogistički element se javlja u dvostrukoj formi, sadržan u činjenici da tužitelj sam može provesti istragu, dok se indirektno prožima pod pojmom nadzora i rukovođenja aktivnostima ovlaštenih službenih osoba. Na takav način u postupku se osigurava zakonitost procesno pravnog formiranja informacija i tragova koje u krajnjoj instanci služe kao dokaz pomoću kojeg se dokazuje konkretna pravna činjenica. S druge strane, pravilno je tumačenje Jurčevića i Huremagića (2011, 277) prema kojima je: „sada moguće i na temelju raspoloživih informacija o djelu, dokazima i/ili počinitelju sa manjim stepenom vjerovatnoće pokrenuti istragu. Na ovakav način je ukinut predkrivični postupak, koji je pokretan od strane organa unutrašnjih poslova“. Nadzor tužitelja nad radom istražitelja operacionaliziran je kroz član 233. stav 1. ZKP F BiH. Ako postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje je propisana kazna zatvora preko pet godina, ovlaštena službena osoba je dužna odmah obavjestiti tužitelja i pod njegovim nadzorom preduzeti potrebne mjere da se pronađe učinitelj krivičnog djela, da se spriječi skrivanje ili bjekstvo osumnjičenog ili saučesnika, da se otkriju i sačuvaju tragovi krivičnog djela i predmeti koji mogu poslužiti kao dokazi, te da se prikupe sve informacije koje mogu biti korisne u krivičnom postupku. Iz sadržaja zakonske odredbe jasno se može zaključiti da se radi o aktivnom nadzoru, koji se sastoji u obavještavanju tužitelja i postupanje po uputama tužitelja s ciljem osiguranja zakonitosti u aktivnostima ovlaštenih službenih osoba. Izuzetak,

od prethodnog člana ogleda se u slučajevima opasnosti od odlaganja, i u tom smislu, ovlaštena službena osoba dužna je poduzeti neophodne radnje radi osiguranja dokaza, hvatanja počinitelja i/ili saučesnika. Sadržaj zakonske odredbe nije precizirao rok u kojem ovlaštena službena osoba je dužna obavjestiti tužitelja o poduzetim mjerama i radnjama, što proizilazi iz „o svemu što je poduzeto ovlaštena službena osoba dužna je odmah obavjestiti tužitelja i dostaviti prikupljene predmete koji mogu poslužiti kao dokaz“. (član 233. stav 2.) Ovakav sadržaj norme iskristalisala je pravosudna i kriminalistička praksa. Prema praksi pod terminom „o svemu što je poduzeto ovlaštena službena osoba dužna je odmah obavjestiti tužitelja“ se podrazumjeva obavještavanje postpoduzetih mjera i radnji, odnosno može se smatrati da su ovlaštena službena lica dužna obavjestiti tužitelja odmah „nakon prestanka opasnosti od odlaganja“. Zakonodavac je ostavio i mogućnost pasivnog nadzora tužitelja nad radom ovlaštenih službenih osoba. Na ovakav način data je mogućnost veće slobode u postupanju ovlaštenih službenih osoba s posebnim akcentom na otkrivanje krivičnih djela i njihovih počinitelja. Prema članu 233. stav 3. propisano je: „u slučaju da postoje osnovi sumnje da je izvršeno krivično djelo za koje je predviđena kazna zatvora do pet godina, ovlaštena službena osoba je dužna obavjestiti tužitelja o svim raspoloživim informacijama, radnjama i mjerama koje je poduzela najkasnije sedam dana od dana saznanja o postojanju osnovane sumnje da je krivično djelo učinjeno“. Formalizacija principa „obavještavanja“ nalazi se u direktnoj vezi sa principom „nadzora“. Ovlaštena službena osoba prema članu 234. stav 5. dužna je da sve prikupljene izjave i dokaze koji su otkriveni, zajedno sa svim ostalim činjenicama dokumentuje kroz izvještaj i isti dostavi nadležnom tužitelju. Temeljem izvještaja tužitelj procjenjuje postojanje osnovne sumnje za pokretanje istrage, te procjenjuje i utvrđuje valjanost, kvalitet i zakonitost prikupljenih dokaza. U direktnoj vezi sa odredbom člana 233. i postupanju ovlaštenih službenih osoba je odredba člana 234. stav 1. prema kojoj ovlaštena službena osoba o svakoj poduzetoj mjeri i radnji dužna je sačiniti službenu zabilješku ili zapisnik. Prema mišljenju Petrovića, Modlyja i Korajlića (2004. 61) „službena izvješća ovlaštenih službenih osoba su pismeni akt nadležnom tužitelju o određenom krivičnom djelu i učinitelju tog djela ili samo o krivičnom djelu“. U kontekstu podnošenja izvještaja o počinjenom krivičnom djelu u kriminalističkoj i pravosudnoj praksi se postavlja pitanje: kada su ovlaštene službene osobe dužne podnijeti izvještaj? Naime, ZKP F BiH nije propisao rok u kojem ovlaštena službena lica su

dužna podnijeti izvještaj. Prema Petroviću, Modlyu i Korajliću (2004. 63) „izvješća za krivična djela bila bi pravovremeno podnesena sve dok ne nastupi zastara krivičnog gonjenja“. Za razliku od mišljenja prethodno emanentnih stručnjaka, mišljenja smo da bi rok za podnošenje izvještaja o počinjenom krivičnom djelu trebao se podnijeti u roku od 6. mjeseci od trenutka saznanja za postojanje osnova sumnje, a izuzetno godinu dana. Preporučeni rokovi su više nego dovoljni. Ako je rok za realizaciju mjera i radnji tužitelja nakon donošenja naredbe za provođenje istrage šest mjeseci, onda je ovaj rok sasvim dovoljan i za podnošenje izvještaja od strane ovlaštenih službenih lica. S druge strane, izuzetak od godinu dana svrsishodan je i dovoljan kada su u pitanju složenija krivična djela u kojima se za dokazivanje koriste posebne istražne radnje iz člana 130. ZKP F BiH.

PODZAKONSKI AKTI KOJIM SE OSTVARUJE I POBOLJŠAVA SARADNJA I NADZOR TUŽITELJA NAD AKTIVNOSTIMA ISTRAŽITELJA

Svrha nadzora tužitelja nad istragom ogleda se prevashodno u zakonitom pribavljanju dokaza. U praksi je jako velik broj dokaza koji se mogu javiti kao nezakoniti, odnosno koji su prikupljeni suprotno odredbama zakona o krivičnom postupku. Riječ je, dakle o vrsti dokaza koji postaju neupotrebljivi (*ex lege*) ili koji se mogu javiti kao „plod otrovane voćke“. Autori priručnika za poduzimanje istražnih radnji, (Antonić, Šikman, Kulić, Peleš, 2009) posebno ukazuju na nesvrshodnost nezakonitosti u procesno pravnom formiranju informacija i tragova u dokaze, koji se najčešće javljaju kao:

- Dokazi pribavljeni povredama ljudskih prava i sloboda propisanih ustavom i međunarodnim ugovorima koje je BiH ratificirala,
- Dokazi koji su pribavljeni povredom prava na odbranu,
- Dokazi kojim se povrijeđuje prava na dostojanstvo, ugled i čast,
- Dokazi koji su pribavljeni važnim povredama ZKP-a.

U cilju prevazilaženja praktičnih poteškoća koji za rezultat imaju nezakonitost prikupljenih dokaza, na nivou Federacije BiH donešen je podzakonski akt pod nazivom „Upustvo o postupanju i saradnji

ovlaštenih službenih lica i tužitelja u provođenju radnji dokazivanja u toku istrage“. (*u daljem tekstu Upustvo*) Upustvo je donijeto od strane Federalnog tužiteljstva i policijskih organa u Federaciji tokom 2013. godine. Prema upustvu, odredbe ZKP su detaljno razrađene u pogledu obavještanja ovlaštenih službenih lica o krivičnom djelu, kao i postupanje po ovlaštenjima tužitelja. Temeljem sadržaja odredbi iz upustva, tužitelju kao nositelju istražnih ovlaštenja data je mogućnost da bez obzira na visinu kazne za počinjeno krivično djelo može formirati istražni tim u saradnji sa agencijama za sprovođenje zakona, o čemu će se sačiniti zajednički plan provođenja radnji dokazivanja. U pogledu formiranja zajedničkog istražnog tima, vrlo značajna je funkcija instituta istražitelja tužiteljstva osobito u kreiranju operativnog plana za sprovođenje radnji dokazivanja, kao i u pogledu mehanizma koordinacije rada ovlaštenih službenih osoba. U BiH, tužiteljstva su jedini organ, pored suda koji ima mogućnost donošenja naredbi za realizaciju konkretnih radnji u istrazi. Istražitelj tužiteljstva u tom smislu ima ulogu koordinatora prilikom operacionalizacije radnji dokazivanja. To ne znači da istražitelj tužiteljstva postupa kao nadređeni ovlaštenim službenim licima policijskih agencija, već kao mehanizam veze u implementaciji kontrole zakonitosti provođenja istražnih radnji. Ovakav princip predstavlja svojevrsnu novinu koja se može smatrati domena nadzora nad radom ovlaštenih službenih osoba agencija za sprovođenje zakona.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

U radu je naznačen značaj obrazovanja i involviranja instituta „istražitelj tužiteljstva“ u zakonodavni okvir, kojim se isti proistovjećuje sa ovlaštenim službenim osobama agencija za sprovođenje zakona, uz ovlaštenja koja isti uživa shodno Zakonu o krivičnom postupku F BiH. U tom smislu, ukazano je na istorijski put razvoja istražiteljskih službi, pravni osnov istražiteljske službe u okviru tužiteljstva, ovlaštenja i način na koji isti djeluju. U drugom dijelu rada, analizom zakonskih rješenja utvrđeno je i prezentovano da nadzor nad istražiteljima tužiteljstva se može ostvariti u punom smislu, osobito jer je normiran odredbama zakona o krivičnom postupku. Samo pitanje nadzora, ne podrazumjeva ograničenje samostalnosti istražitelja u radu na istraživanju i dokazivanju krivičnih djela već zakonitost provedenih radnji. S druge strane, temeljem odredbi Upustva jasno se može zaključiti da uvođenjem instituta „istražitelj tužiteljstva“ se može svojevrsno smatrati i kao mogućnost aktivnog

i direktnog nadzora nad radom ovlaštenih službenih lica agencija za sprovođenja zakona. U cilju utvrđivanja načina na koji se istražitelji tužiteljstva uključuju u istragu, prema zakonskim odredbama evidentno je da se radi o angažmanu isključivo po naredbi i nadzoru tužitelja. Daljom analizom utvrđen je oblik komunikacije kao vrsta nadzora nad istražiteljem koji je uključen u istragu. Zakonske odredbe ZKP nedvojbeno ukazuju na obavezu obavještavanja, prije i nakon provođenja radnji dokazivanja. Za razliku od policijskih istražitelja, istražitelji tužiteljstva pored pismene korespondencije u svakodnevnoj su usmenoj korespondenciji sa predmetnim tužiteljem. Istražitelji policijskih agencija u pravilu dobijaju naredbu kojom se ovlašćuju za poduzimanja više radnji, dok je praksa da istražitelji tužiteljstva dobijaju „dnevnu naredbu“ kojom se ovlašćuje za rad za konkretnu radnju. U odnosu na ovakvo pravilo postoji izuzetak, prema kojem istražitelji tužiteljstva provode više radnji temeljem jedne naredbe. Međutim, kod ovakvog oblika rada istražitelji tužiteljstva veoma često takvu operacionalizaciju poduzimaju:

- ili sa tužiteljem,
- ili sa stručnim savjetnikom-pravnikom koji ima status pomoćnika tužitelja,
- ili samostalno.

U pogledu formiranja zajedničkih istražnih timova uloga istražitelja tužiteljstva ogleda se višestruko. Imajući u vidu da su istražitelji tužiteljstva osobe kriminalističkog ili pravnog zanimanja sa izraženim poznavanjem istražnih procedura i obavještajnih metoda nedvojbeno se može zaključiti da je njihova posebnost u kreiranju istražnih metoda. Kao druga značajna funkcija ogleda se u samoj koordinaciji prilikom operacionalizaciji istražnih radnji poduzetih od strane istražitelja policijskih službi i agencija. Uloga istražitelja tužiteljstva u ovakvoj konstalaciji ogleda se na način da djeluje kao produžena ruka tužitelja putem koje se vrši aktivni nadzor, koordinira između više različitih policijskih agencija i direktno je uključen u provođenje istražnih radnji. ■

Literatura

1. Antičić, V., Šikman, M., Kulić, D., Peleš, R. (2009). *Preduzimanje radnji dokazivanja u istrazi pod nadzorom tužitelja i zakonitost pribavljenih dokaza*, Sarajevo.
2. Čačković, D. (2011). *Položaj i uloga ovlaštenih službenih osoba u bosanskohercegovačkom kaznenom postupku*, Zagreb.
3. Čolić, S. H. (2005). *Krivično procesno pravo-krivičnoprocesni subjekti i krivičnoprocesne radnje*, Sarajevo.
4. Dizdarević, S. (2017). *Uloga svjedoka u dokazivanju krivičnih djela ratnih zločina u BiH*, Mostar.
5. Dizdarević, S. (2017). *Kriminalisti i policija, obim i intezitet zapošljavanja dipl.kriminalista i kriminalista u kantonalne policijske službe*, Mostar.
6. Groome, D. (2001). *Priručnik za istražitelje povrede ljudskih prava*, Sarajevo.
7. Jurčević, M., Huremagić, R. (2009). *Uloga tužitelja u istrazi sa posebnim osvrtom na nadzor tužitelja*, Sarajevo.
8. Modly, D. (1999). *Metodike istraživanja razbojništva*, Sarajevo.
9. Modly, D., Petrović, B., Korajlić, N. (2004). *Uvod u kriminalistiku*, Sarajevo.
10. UNICRI. (2009). *Priručnik o razvijenim sudskim praksama Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju*, Sarajevo.
11. Zakon o krivičnom postupku Federacije BiH. ("Službene novine F BiH", br. 9/09, od 11.02.2009.g)
12. Krivični zakon Federacije Bosne i Hercegovine („Službene novine F BiH“, br. 03/03),
13. Zakon o drzavnoj agenciji za istrage i zaštitu
14. Upustvo o postupanju i saradnji OSL-a i tužioca u provođenju radnji dokazivanja u toku istrage, od 25.10.2013. godine